

lidských jsou položeny. Nesmí se přece zapomínati, že i samo podnikatelské společenství všelidské vznikalo teprve ke konci osmnáctého století, ale opravdu silně a rozhodně zasáhlo do žití všeho lidstva jen o něco déle nežli v době půlstoletí, což je jistě doba na společenském lidském žití velice kratičká i nepatrná. A přece úspěchy toho byly již dnes obrovské i každému jsou patrný.

31. Volná konkurence. Různé omezování volné konkurence, po případě její odstraňování.

Podnikatelé opatřují úkoje potřeb cizích pro obvody co možná nejrozsáhlejší (po případě i po celém povrchu zemském). Potřeby ty jsou měnivé, všelikým rozmarům podléhají, často se dají těžko předvídati a bývají velmi vybíravé. Podniky měnivým těmito potřebám stále musí své nabízené úkoje přizpůsobovati, musí se přičiňovati, aby potřeby ty řádně vystihly, aby nové potřeby vzbuditi dovedly nebo méně obvyklé rozšířily; usilují, aby jim právě bylo svěřeno ukojování jistého výseku společenských potřeb. Z toho přirozeně vznikají zápasy mezi jednotlivými podniky o získání přízně potřebujícího obecenstva.

Toto závodění (zápas) jednotlivých podniků, aby právě jim svěřena byla starost o úkoj určitých cizích potřeb, zove se *konkurencí* nebo „*soutěží*“ a podle novodobých názorů, které ovládly zejména v národohospodářských liberálních naukách ke sklonku století osmnáctého a ve století 19., měla tato konkurence býti co možná společensky nespoutaná. Proti dřívějším soběstačným kruhům městským s určitým společensky upraveným provozem v cechovních řádech — (nebo později ve státech územních proti merkantilistickému omezování) — mělo se podnikům samým ponechat, jak se dovedou podělití ve vzájemném zápolení o přízeň svých zákazníků.

To jest smysl tak zvané *volné* konkurence, že nižádná společenská moc není povolána vměšovati se do hmotného zaopatřování úkojů pro různé lidské potřeby. Samým spotřebitelům že přísluší, aby si sám každý vybral svého dodavatele mezi podniky dle svého vlastního uznání a přesvědčení. Podobně navzájem, že každý podnik sám jediný je povolán aby si sháněl a udržoval své klienty. Právě toto vzájemné soupeření že jest nejzpůsobilejším prostředkem, aby ve společnostech lidských byly co nejlépe ukojovány různé potřeby. Podniky aby si získaly dostatečné odběratele i aby si získané udržely, musí vynaložiti nejlepší svou péči a dovednost na obstarání cizího jim svěřeného úkoje (na získání a udržení odběratelstva neb zákaznictva). Kterí podnikatelé v jistém odvětví se udržeti nedovedou (pro své nedostatečné schopnosti nebo prostředky), nejsou proto ještě z užitečné lidské součinnosti vylučováni, mohou se věnovati jinému podnikání, v němž po případě jsou zase schopnější nežli druzí jich soupeři. Takže volná konkurence sama si upravuje výběr nejlepších a nejschopnějších podnikatelů v každém oboru i směru. Tomu pak, kdo by vůbec se v *samostatném* podnikání nedovedl udržeti, že zbývá pořád ještě možnost, aby náležitě své schopnosti osvědčil jako zřízenec nebo snad i jako dělník v podniku cizím.

Patrně tyto názory nejlépe odpovídaly směru liberalistickému optimistického zabarvení, jehož nejurčitějším a nejnadšenějším hlasatelem byl *P. Bastiat* ve svých „*Harmonies économiques*“. Jistou — ale nikoli naprostou — oprávněnost nelze ovšem názorům těmto upřít. Zápas podnikatelů o přízeň zákaznictva i prospěch a odměna z toho kynoucí opravdu byly mocnými podporovateli pokroků všeho druhu, zdokonalovaly techniku a zlepšovaly provoz všelikým možným způsobem. Také pudily ke zjemnění a rozhojnění potřeb lidských i podporovaly hmotnou kulturu různými směry. Ale bezpodmínečné sevšeobecnování a doktrinářské utkvívání na myšlence, že konkurence *za všech okolností* a vždy je prospěšnou i že všude také soutěž je žádoucí, nebo jen že všude snadno je možná, nebo že konkurenční zápas jsou věčnou nezměnitelnou formou, jak by se daly potřeby lidské nejlépe ukojiti, ani není pravdou aniž lze vždy konkurenční sociální zápas *bezpodmínečně* schvalovati.

Pro mnohé podnikání je konkurence velmi omezena nebo vůbec není možná. Jisté úkoje mohou totiž jenom některé podniky poskytovat a ty mohou nabýti v nich *faktického monopolu* (totiž že jediné samy úkoje ty obstarávají). Tak určité přírodní vzácnosti jsou z konkurence již napřed vyňaty. Jisté plodiny nebo jiné výtěžky půdy, jisté předměty ozdoby — (určité druhy vzácných a oblíbených potravin nebo nápojů, draho ceněné věci přírody anorganické neb organické) — jsou jedinečnými nebo aspoň dosti řídkými úkoji a jich konkurence je silně omezena. Ale nerozhoduje o obtížích konkurence ani jenom vlastní povaha samých požitek, nýbrž také, jak si je oblíbily určité lidské společnosti [na př. záliby pro jisté nápoje (vzácná vína nebo významovaná piva a j.), pro určité plody nebo lahůdky, pro jisté ozdoby nebo pro všelike modní kuriosity nebo pro jednotlivé výrobky atd.]

Všeliká nalezistiše a zdroje přírodních bohatství a energií omezených na určitá místa nebo vyhrazených jen určitým oprávněním mají povahu monopolické a nejsou dostupny všeobecné soutěži podnikatelské. Vedle toho sociální obliba jednotlivým podnikům zaručuje jisté monopolické postavení (na př. pověst plzeňských piv nebo pařížského modního zboží nebo orientálních tkaniv, kašmírských šálů, perských a smyrnenských koberců, čínských porcelánů, záponerů a velmi četných jiných druhů zboží, které všeobecně už prosluly). Působí jistě proti moci konkurence také setrvačnost v jistých zvycích ukojovacích, všelike četné předsudky konsumentů, ale i houževnatost různých podnikatelů, kteří ani dosti citelnými ztrátami nedají se odvrátiti od bezúspěšného podnikání, jehož nezdar zdá se jim dočasný a kteří trvají při (klamné řeči) naději, že se dočkají lepších dob.

Proti lehkému a rychlému výběru podnikatelů, jakož i proti přechodu z jistého odboru podnikatelského do jiného staví se často přímo nepřestupné překážky tím, že veliké investované kapitály se nedají lehkou převéstí beze ztrát, ani bez citelného znehodnocení do jiných *provozů podnikatelských*. Jednotlivé podniky vložily do svých provozoven veliká jmění — (po případě také cizí kapitály uvěřené) — která sama o sobě musí počítati na veliké výtěžky pouze k tomu, aby se zúrokovaly takto utkvělé pevné, velké kapitály. Velmi často

jsou kapitály s provozovny a s jejich zařízením tak spjaty, že se nedají ani z nich vybavit ani je nelze snadno v jiné provozování převést.

[Velkomlýn, který proti konkurentům prodělává, nemůže na př. se přeměnit snad v cukrovar nebo ve strojírnu, když podniky ty současně výtečně prospívají. Kapitály v takovém velkomlýně utkvěle by se staly bezcennými, jakmile by se v provozu mlynářském ustalo. Dejme tomu, že by investované kapitály ve mlýně se pácily na 2 mil. frs, jež by nutno bylo oželeti při zastavení mlynářského provozu. Znamenalo by tedy zastavení mletí při 5% ročním úrokování onoho kapitálu roční ztrátu 100.000 frs a tedy by podnikatel při menší provozní ztrátě (na př. při roční celkové ztrátě 50.000 až 60.000 frs) pořád ještě nepoměrně lépe pochodil, kdyby podnik dále provozoval nežli aby se ho vzdal a přeměňoval jej v podnik jiného druhu. V tom případě by podnik nedával sice náležitého výnosu z *původního* kapitálu, ale přece by byl *dosti výnosným* vzhledem k možným ztrátám při přeměně nebo zastavení.]

K tomu však sluší ještě povážiti, že zakládání každého nového podniku proti jiným starším naráží na všeliké jiné obtíže, zvláště jedná-li se o veliké kapitály pevně vložené do určitého provozu. Staré podniky se proti novým přibývajícím všemožně právě z konkurenčních příčin musí brániti a mohou býti a jsou ochotny k obětem dočasným, aby nové konkurenty odradily. Nový podnik si musí teprve zjednávatí známosti, věnovati mnoho kapitálů na reklamu, je nucen povolovati pochybné úvěry a vůbec se musí připravit na možné veliké a dosti vytrvalé ztráty, chce-li později vítězně proniknouti svými opravdivými provozovacími přednostmi. Tedy všechny různé ztráty z oželených kapitálů v provozu opuštěném pojící se k obtížím a ztrátám v počátcích nového jiného provozování mohou býti tak značné, že ani pozdější úplný a pronikavý úspěch proti konkurentům by je nedovedl vyvážití.

Proto oné úplné volnosti přejíti od určitého druhu provozovacího k jinému naprosto není tam, kde se jedná o značné kapitály investované, které se opuštěním bývalého provozu silně znehodnocují nebo které se snad i úplně ztrácejí. (Nezbývá často než pomoci náležitých odpisů v podnikání méně úspěšném vytrvati, dokud odpisy jsou menší než ztráty, které by se pak utrpěly při úplném opuštění a vzdání provozu.)

Z těchto důvodů *není* také předpokládané naprosté volnosti a lehkosti přechodů mezi jednotlivými druhy podniků, aby se jimi *výtěžky podnikatelské v jednotlivých odvětvích na vzájem vždy rychle a lehce vyrovnávaly*. Rozdíly čistých výtěžků mohou býti pro jednotlivé podniky dosti dlouhou dobu značné a přece z toho důvodu nemusí nastati větší přesun kapitálů v těchto odvětvích. Podnikatelé méně výnosného odvětví by snad mnohem více mohli ztratiti, kdyby zanechali svého provozu, nežli by vyzískali ve změněném novém druhu podnikání. Tím spíše je od podobných přechodů odradí také ta často zjištěná zkušenost, že *trvalost čistých výtěžků v jednotlivých odvětvích není nijak zabezpečena*, že trpí často nepředvídanými změnami zvyků konsumních, změněnou technikou a jinými nesčetným

náhodami, které těžko lze předvídati a náležitě odhadnouti co do vý-
těžků budoucích. Mohla by takového podnikatele přeběhlíka postih-
nouti dosti nezdárka i taková nehoda, že by z jistého odboru unikal
právě tehdy, kdy se v něm začalo dařiti lépe a že by se chápal
jiného provozu, v kterém by zrovna příznivá konjunktura ustávala
nebo vůbec pominula.

Ale konkurence jako tuhý i horký boj mezi podnikateli nepři-
náší také jen samé výhody pro konsumenty a nebývá pro ně *za
všech okolností příznivou*. Často útraty boje konkurenčního odnášejí
nejen podnikatelé sami, nýbrž i jejich zákazníci. Pro získání zákaz-
níků pravidelně velmi málo odborně poučených nebo nedbalých nebo
pohodlných a lehkověrných vynakládají se *zbytečné* oběti, které pak
při *všeobecném* shonu po odbytu staly se nezbytností skoro každému
konkurujícímu provozu. Nutná je mnohostranná reklama, nutny jsou
i jiné námahy o přízeň obecnstva, které by bez soutěže byly jisté
nepotřebny a které celý provoz podstatně stěžují a zdražují. Také po-
chybný úvěr se musí od podnikatelů povolovati a tím zase trpí ti, kteří
takového úvěru nepotřebují. [Krejčí zhotovující obleky na úvěr nebo
jiný živnostník hradí si nutné ztráty ze snadně povolovaného úvěru na
úkor těch, kteří dobře a spolehlivě platí; takový podnikatel, pracující
na pochybný úvěr, zvyšuje všeobecně ceny, jelikož své *úvěrní ztráty*
musí účtovat jako *provozovací regii*.] Zvláště ve velkoměstech, kde
zákazníkem není ani trvalé obecnstvo, mohou dobří a spolehliví pod-
nikatelé značně trpěti proti provozovatelům dodávajícím zboží nebo
výkony chladnější, ale nápadně naličené, kteří nezkušené zákazníky
dovedou nějak zvábiti a různými praktikami snad omámiti nebo
oklamati.

Podobně i nedovolené způsoby boje a různé lsti jsou vždy možny
a užívá se jich jako v každém boji. Pořádný výběr vhodného pod-
nikatele vyžadoval by od odběratelů velmi často důkladné znalosti
zboží, nebo výkonů konkurenčních i všech praktik, které tu bývají
na zákazníky naličeny a takových znalostí průměrné obecnstvo ani
míti nemůže. Proto zajisté málo poctivá, nevybíravá soutěž mívá
velmi četné úspěchy. Jelikož soutěž taková ohrožuje často nejen pod-
nikající konkurenty všechny, ale i nezkušené nebo nepoučené obe-
cnstvo, bylo proti *nekalé soutěži* (*unlauterer Wettbewerb, concurrence
déloyale*) často veřejnými opatřeními zakročováno.

Ze všeho toho je zřetelno, že zásady naprosto volné soutěže ne-
mohou býti jedinými upravovateli podnikatelské organisace. Tím
spíše nikoli, že sami podnikatelé na různých místech — po celé země-
kouli po případě — rozklouzení navzájem o sobě nevědoucí nutně
ztrácejí přehled o rozsahu potřeb, jichž ukojení chystají se obstará-
vati. Podnikatelé nemohou spolehlivě býti poučeni ani o pravém
množství podávaných úkojných prostředků ani o skutečném rozsahu
potřeb. (Není dostatečného přehledu ani o nabídce ani o možné účinné
poptávce.)

Jak snadná je tu na jedné straně příliš hojná nabídka proti
možné a účinné poptávce, kdežto zase v jiných směrech nabídka ne-
postačuje pohotové poptávce, o které náhodou nebylo dostatečných
známostí ani zkušeností. Z toho plynou častá přeplnění úkojnými

prostředky v jednom oboru proti současnému nedostatečnému zaplňování v jiném odvětví. A proto následující okamžik může taková zkušenost nějak přeceněná nebo zveličená způsobiti stejné poruchy v opačném smyslu. Podobnými zmatky opatřování úkojných prostředků může ve věcných výkyvech následkem pochybené soutěže minouli se žádoucími výsledky a ustavičně bývají v některém směru nepřiměřené nadbytky, kdežto zase jinde jsou současně zcela nedostatečné nabídky pro potřeby, které náhodou nepředvídaný mocněji se uplatňují. Konkurence nejeví se vždy úspěšně jako ochotné zápolení, aby co nejlépe sloužilo potřebujícím, nýbrž bývá velmi často zmatečným bojem, jehož přehmaty odnesou nejen navzájem zápasící podnikatelé, nýbrž zároveň i ti, jimž úkoje podnikatelské byly určeny a nabízeny.

Konkurence velmi zhusta vynáší na povrch bezohledné bojovníky, kteří se neštítí všelikých neblahých praktik a leží z chyb, omylů a nezkušeností obecenstva; zároveň vede svým urputným zápasem pravidelně k vítězství nekolika nejsilnějších podnikatelů. Právě bezohledná soutěž odklízí nezřídka největší část — ne právě osobně neschopných — konkurentů a ponechává na bojišti jen málo soupeřů, kteří snad ani svými schopnostmi tolik nevyunikli, nýbrž byli kapitálově nejsilnější. Ti z nich, kteří těžké ztráty a útraty válečné dovedli přestáti, postřehnou pak snadno navzájem, že další boj by je silně vyčerpával i vysiloval neb i snad ničil, kdežto smír jim skytá možnost na konsumu se hojiti.

Proto zbylí a kapitálově silní konkurenti, kteří byli omezení již na skrovný počet, bývají ochotni ke vzájemným úmluvám, aby si útraty překonaných bojů dali nahraditi od obecenstva, které pak již nemá proti sobě válčící nebo soutěžící podnikatele, nýbrž smírem sjednocené monopolisty.

Často tedy konkurenční boj dospívá k monopolu podnikatelů, kteří navzájem se dorozuměli a po vyklizení bojiště od slabších padlých rozdělují se o kořist. A kořistí tou jsou právě všichni, pro něž úkojné prostředky jedině spolčení podnikatelé nabízetí jsou schopni. „*Konkurence konkurenci zničila,*“ pravil již *Proudhon*. Konkurence tedy vedle jiných příčin napomáhá velmi účinně ke vzniku velikých provozoven a vede je k vítězství proti provozovněm drobným. Veliké provozovny hledají i snadno nacházejí cesty k dorozumění s jinými podobnými a dospívají s nimi k dohodovým monopolům (jak na to bylo již poukázáno při výkladu o kartelech i trustech).

Vedle těchto přirozených mezí soutěže jsou četná omezení diktována různými společenskými, zvláště veřejnými zájmy. Jisté úplně uvolněné podnikání ohrozilo by buď veřejnou bezpečnost nebo zdraví i životy občanstva, nebo ohrožovalo by veřejnou mravnost nebo by jiných všeobecných a důležitých zájmů nedbalo. Proto byly určité živnosti (podniky) vázány na veřejné povolení a často kromě toho podrobeny jsou jejich provozy také veřejnému dozoru.

Prakticky se to na př. projevuje v našem veřejném právu (v živnostenském řádu) ustanoveními o *živnostech koncesovaných*. Takovými jsou všechny podniky zabývající se výrobou i odbytem léčiv, jedů a jiných přípravků, které by mohly býti zdraví lidskému nebezpečny

(lékárny, drogerie, léčebné laboratoře a tomu podobné). Podobně živností obírající se látkami výbušnými, ničivými, zbraněmi a jinými život ohrožujícími přístroji. Proti bezpečnosti majetku by se mohly prohřešovat živnosti zastavárenské a vetešnické, jakož i různé půjčovny (které by také mohly býti zdravotně závadné). Ze zdravotních i jiných příčin nemohou býti volnými živnosti stokařské, kanalisační; dále podniky opalující vodu, plyn, světlo atd. O bezpečnost života a majetku musí býti postaráno u různých živností stavebních, kominičkových, zkoušecích stroje a kotle parní atd. Z příčin veřejné bezpečnosti politické omezovány bývaly živnosti knihtiskařské, živnosti publikující díla literární, umělecká, časopisy, divadla, všeliké jiné produkce, výstavy, tržnice atd. V různých směrech bylo nutno omezovat i dozor podrobovat živnosti hostinské, výčepnické, herny a p. Namnoze i veřejná doprava a některé osobní služby atd. jsou odkázány na úřední povolení. Rovněž bankovní, úvěrní, pojišťovací a jiné sprostředkovací podniky. Ovšem názory o přípustnosti nebo volnosti takových podniků se mohou velmi různiti a mohou býti určovány také politickými, ústavními nebo mravnostními zřetely. Upravují se také velmi odlišně podle sociálních zvyků a určitých krajín a jejich veřejné správy.

Jednotlivé podniky, které nabyly nepopíratelného monopolu nebo pro které takový monopol byl by zvláště výhodný a žádoucí, byly převzaty od veřejných hospodářství. Takovými podniky z konkurence úplně vyňatými jsou zvláště jednotlivé podniky dopravní jako pošta, telegraf a telefon; dále mincovny a puncovny; jisté podniky bankovní, pojišťovací, tržní (tržnice i bursy; pro bursy zvláštním dokladem toho druhu je úřední pařížská bursa peněžní) atd. — V těchto směrech se ovšem navzájem jednotlivé země velmi různí. Kontinent evropský (ale i jednotlivé kolonie anglické) zveřejňuje mnohem více podniků nežli Velká Británie nebo Spojené Státy. [Pro některé monopoly rozhodnutí se stalo hlavně také z finančních zřetelů a byly zavedeny jen jako vhodnější způsob zdanění (hlavně když se jedná o zdanění velmi intenzivní, jako je tomu při tabáku, soli, sirkách, lihu a j.)]

Pro omezení konkurence mluví však v moderní době obecně i zřetel národohospodářské, aby se pojistila náležitá odměna vynikajícím technickým nebo jiným podnikatelským schopnostem, ale ještě více aby zde byla dostatečně účinná materiální pobídka a vzpruha k vynalézávatosti a podnikavosti, aby se našlo dosti dovedných lidí ochotných věnovati svůj vtip na ukojování hmotných lidských potřeb. K tomu účelu je všude uznána zásada monopolů pro *vynálezce a objevitele*, jakož i pro zdařilá díla duševních pracovníků všeho druhu. Takovými výhodami povzbuzujícími jsou zákonitě *privileje pro vynálezy a objevy* technické a provozní vůbec (*patenty*) jakož i *výhradní práva autorská* (na díla literární a umělecká).

Namnoze se také hleděla konkurence stížiti v oborech technických zručenosti. Účelem tohoto omezování bylo zadržeti všeobecný ústup řemesel proti továrnám i proti velikým provozovným podnikovým vůbec. K tomu cíli byly zavedeny v bývalém Rakousku *živnosti řemeslné*, při kterých se vyžadoval průkaz způsobilosti, t. j. jistá doba

zaměstnání nebo výučná. Ale podobná ustanovení dobře nelze uznávat se stanoviska národohospodářského leč jen v tom směru, aby se hledělo všude k náležitému odbornému výcviku, kterého jistě nadmíru každému řemeslníku jest potřeba. Proto sluší především podporovati nepochybně všechna zařízení veřejná, která jsou způsobilá nabádati nejen k odbornému, nýbrž i ke všeobecnému vzdělání všech podnikatelů, zvláště menších, aby byli schopnější k soutěžení.

Nutno však poukázati při tom, že každý podnik, třeba by sebe lépe odborně pracoval, je především spekulací. Nezáleží jen na dobrém zhotovení nebo na vhodné úpravě zboží nebo na dovednosti výkonů podnikatelových, nýbrž aby podnikatel získal si náležitého uznání a schválení se strany poptávky, aby dovedl se přizpůsobiti potřebám nejrůznějších zákazníků v každém směru, i aby si byl vědom, při jakých cenách odbytových jeho podnik prospívá. Proto musilo by vzdělání drobných podnikatelů (řemeslníků) hlavně tímto směrem (také aby dovedli správně kalkulovati) se díti.

Jinak průkaz způsobilosti (řemeslné) při moderních složitých provozovnách na mnoze stal se nemožným (při větších továrnách nebo závodech slučujících mnohostranná řemesla i všeliké jiné živnosti a provozovny), nebo se dá snadno obejít (ustanovením odborných zřízenců a mistrů), nebo je vůbec nepotřebným (při spekulaci všeliké, na př. při skladech, které od menších živnostníků přejímají nebo kupují různé zboží k dalšímu odbytu pro obecnostvo. Tak tomu jest při podnicích nakladatelských). Žádným způsobem nedovedl průkaz technické způsobilosti zastaviti *přirozený* vývoj od drobného podnikání k velkovýrobě, který u celé řady podniků je nezadržitelný a *jedině rozumný*, jak hned v dalším doloženo bude.

Z průkazu o řemeslných zručnostech *jedině* všeho doporučení hodno je přiměřené vzdělání technického i vůbec podnikatelského dorostu. V tom směru na všechno odborné i neodborné průmyslové, komerční i všeobecné zemědělské vzdělání nesluší litovati žádných obětí a jest nutno je podporovati všemi možnými způsoby. Zvláště zasluhuje vši pozornosti školství pokračovací pro mládež obecné škole odrostlou. [K tomu směřují předpisy živnostenských řádů a jiná ustanovení o školství odborném.]

32. Koncentrace provozů podnikových, ustupování provozu malého.

Podniky, jakožto orgány součinnosti lidské po rozsáhlých územích ano i po celém povrchu zemském, přirozeně usilují o to, aby svou působnost co nejvíce rozšiřovaly, aby ukojování cizích potřeb obstarávaly mohly pro skupiny lidí co možná veliké. Konkurenční zápas mezi podnikateli a zákazníky v největších dobách končil velmi často smírem a splynutím již velikých podniků ve svazech nebo v sousředených ohromných provozovnách (kartelů, trustů a jiných koalic, o kterých již tu řeč byla).

Jednotlivé obětované hodnoty na úkoj cizích potřeb zůstávají poměrně stejnými, ať si je provoz podniku velký či malý. Takové *všeobecné náklady* t. zv. *generální*, rozečtou-li se na jednotku dodá-